

Græshoppesangerens (*Locustella naevia* (Bodd.)) forekomst, indvandring og fyrfald i Danmark.

J. A. GUILDAL OG JØRGEN VILLERSLEV HANSEN.

(With a Summary in English:

Studies on the Grasshopper-Warbler (*Locustella naevia* (Bodd.)) in Denmark).

Dansk zootopografisk undersøgelse vedrørende fugle:

Beretning nr. 34.

I løbet af de sidste 30 år er antallet af fuglearter, der med større eller mindre regelmæssighed kan træffes ynglende her i landet, blevet forøget med ikke så få nye arter. Blandt disse nye ynglearter er Græshoppesangeren (*Locustella naevia* (Bodd.)), der først blev påvist rugende så sent som i 1952, da det første ynglefund blev gjort af HARBOE (1957) i Sønderjylland.

I betragtning af at Græshoppesangeren således har været dansk ynglefugl gennem en længere årrække, har vi derfor ment, at tidspunktet nu måtte være inde til at underkaste arten en nærmere undersøgelse for at få belyst, hvad vi indtil nu (1958) kender til denne fugls optræden, indvandring og fyrfald i Danmark, således at man gennem vor undersøgelse vil få lettere ved at følge artens videre skæbne her i landet, hvordan denne så end måtte forme sig.

Et arbejde efter de her skitserede linier ville have været næsten uigennemførligt uden bistand fra en stor skare interesserede medarbejders side, og det er os derfor en kær pligt gennem disse linier at rette en tak til alle disse medarbejdere for de meddelelser, de har sendt ind til os om sete eller hørte fugle rundt om i Danmark. En særlig tak ønsker vi at rette til frk. ELLA ADELHOLT, mag. scient B. LØPPENTHIN, slotsvægter LINDHARD HANSEN, gårdejer J. CHR. HARBOE og lærer JØRGEN JØRGENSEN, fordi de ved flere lejligheder, og med en aldrig svigtende beredvillighed, har stillet deres viden om Græshoppesangerens forekomst såvel i litteraturen som i naturen til vor disposition. Også ledelsen af *Dansk Fugleforskning* er vi megen tak skyldig for diverse oplysninger om fund af Græshoppesanger, hvorfor vi benytter lejligheden til at takke den på det hjerteligste for den ydede hjælp.

Artens geografiske udbredelse.

Inden vi går over til en nærmere omtale af Græshoppesangerens forekomst i Danmark, har vi fundet det naturligt lige at omtale artens samlede udbredelse lidt nøjere.

I Europa, vestfor Sovjetunionen, yngler fuglen således regelmæssigt indenfor et bælte hvis nordgrænse går fra Irland i vest, over det sydligste Danmark og videre langs Østersøens sydkyst, op til det allersydligste Finland i øst, og hvis sydgrænse går fra det nordlige Spanien over Norditalien og det nordlige Balkan til Donaudeltaet i øst. Udenfor dette bælte er arten truffet som ustadig ynglefugl i Mellemitalien og Rumænien, samt i de seneste årtier desuden i Sverige. I sidstnævnte land er fuglen nu så småt ved at blive en fåtallig men årlig tilbagevendende ynglefugl på flere lokaliteter, hvorimod Græshoppesangeren, så vidt det er os bekendt, aldrig har ruget i Norge, omend COLLETT (1894) hævder, at den skal have gjort det i tiden fra 1883 og fremover; en påstand, som såvel WINGE (1894) som HØRRING (1917) mærkelig nok synes at have fæstet lid til, selvom der ikke på noget tidspunkt synes at have foreligget sikre beviser for COLLETT's påstand.

I Sovjetunionen yngler Græshoppesangeren i de allervestligste dele, idet den navnlig kendes vest for en linie der mod nord udgår fra det karelske Næs og mod syd ender på Krim; men derudover forekommer arten ynglende såvel i Kaukasus som i det sydlige Ural, ligesom den i øst kan træffes rugende i store dele af Vestsibirien, samt i Turkestan og Transkaspien (i en anden race). Også i Tienshan og Altaiområdet er den ynglefugl, men hvor langt ind i Centralasien arten ruger vides ikke helt bestemt endnu.

Overalt hvor Græshoppesangeren forekommer, er den trækfugl, og vinterkvartererne ligger for de europæiske bestandes vedkommende i Sydspanien, Marokko, Algier og Tunis, medens de sibiriske og centralasiatiske bestande trækker til det nordlige Indien for at tilbringe vinteren der.

Artens forekomst i Danmark.

Som allerede nævnt er der først skaffet bevis for Græshoppesangerens ynglen i Danmark så sent som i 1952. Allerede i 1906 omtaler dog WINGE Græshoppesangeren som »yngle-

fugl i landets sydlige egne», og i 1925 giver LEHN SCHIØLER udtryk for en lignende opfattelse, omend han dog kun nævner den som »sjælden ynglefugl«.

I 1930 fremsætter SALOMONSEN den udtalelse, at arten er »spredt men regelmæssig ynglende i Sønderjylland«, men såvel for ham som for de lige nævnte forfattere gælder det dog, at de ikke kunne pege på et eneste sikkert dansk ynglefund på det tidspunkt, de skrev deres arbejder, hvorfor deres påstande forekommer os lidt vel forhastede. I sin fugleliste fra 1946 siger LØPPENTHIN da også udtrykkeligt, at bevis for Græshoppesangerens ynglen i Danmark op til og med det nævnte år endnu ikke var ført med absolut sikkerhed, hvorfor man endnu i 1946 rettelig kun burde anse arten som en ikke-ynglende og fåtallig sommergæst navnlig i landets sydligste egne. Efter dette år er arten som nævnt fundet rugende i Sønderjylland, og i dag (1958) kan artens øjeblikkelige status i vort land bedst illustreres ved at citere, hvad LØPPENTHIN (1956), i sine tilføjelser til sin liste af 1946, nu har at sige herom: »Fåtallig, men regelmæssig ynglefugl i Sønderjylland, muligvis mere udbredt. Trækfugl. Fåtallig sommergæst, navnlig i landets sydligste egne«.

Efter denne status over hvad man tidligere kendte til Græshoppesangerens forekomst i Danmark følger nu en oversigt over hvad der i dag (1958) vides derom. I oversigten, der følger samme linier som de der er anlagt af de danske zootopografiske undersøgelser, henviser de vedføjede tal til de enkelte distrikters numre hos den zootopografiske undersøgelse.

Zootopografisk oversigt over fund af Græshoppesanger (1850-1958).

1. (Skagen-Frederikshavn). 1 faldt Skagens fyr 14.10.1918.
3. (Læsø). 1 faldt Kobbergrundens fyrskib 11.10.1896.
7. (Sydlige Thy). 1 faldt Lodbjerg fyr 10.10.1893.
11. (Øst-Himmerland). 1 hørt i den sydlige udkant af Lille Vildmose 6.6.1926 (KARL O. PEDERSEN).
12. (Anholt). 1 faldt Anholt fyr 18.9.1903, og 1 faldt 8.10.1929.
17. (Ringkøbing). 1 ♂ faldt Lyngvig 19.10.1915, og 1 faldt 15.9.1923.
20. (Syd for Silkeborg). 1 syngende Himmelbjerget 6.7.1954 (TH. RASMUSSEN).
21. (Silkeborg-Aarhus). Foraaret 1956 hørt 1 i Kasted mose N. f. Aarhus. Ca. 14 dage efter den første iagttagelse atter hørt.

- (W. ENEVOLDSEN). 1 hørt i Aarhus aas udløb i Brabrand sø 29.5. og 31.5.1957 af JOES RAMSØE JACOBSEN (BLUME D.O.F.T. 53).
23. (Samsø). 1 ♂ faldt Vestborg fyr 26.9.1924.
 24. (Horsens). 1 syngende Tornshjerg skov v. Odder 10.7.1952 (WITTRUP JENSEN).
 25. (Kolding-Vejle). 30.5.1941 sang 1 i Plouslund mose v. Billund. To gange saa jeg 1 ♀ ved siden af ♂. (HARBOE D.O.F.T. 51) ØSTERGAARD CHRISTENSEN havde hørt om Græshoppesangeren fra en eng v. Egtved et par somre. I 1948 slog man engen med le for at finde rede. En rede, der kunne minde om Græshoppesangerens fandtes, men der var intet i reden, så bevis for yngleforekomst mangler (L. NOVVRUP). 1 syngende i Tiufkær mose 5.6.1950. (Først i juni). (R. MUNCK). 1 hørt i Vilstrup enge umiddelbart uden for Vejle 20.5.1952 (IB WENG). 1 syngende i en mose v. Nørre Bjært 20.6.1954. 16 dage tidligere hørtes 1 ♂, og 1 ♀ blev da set flere gange tæt ved (L. NOVVRUP). 1 syngende i Svanemose S. f. Kolding i 1954 (L. NOVVRUP). Hørt mange gange sidst i maj 1956 på fredet, privat grund i Tiufkær mose (R. MUNCK).
 27. (Nymindegab-Esbjerg-Ribe). 1 juv. faldt Grådyb 10.4.1914. 1 ♂ faldt 9.10.1915, og 1 ♀ juv. faldt 11.10.1915 v. Blåvands Huk. 1 ♀ juv. faldt Horns Rev fyrskib 15.10.1915. 1 ♂ faldt Blåvands Huk 31.8.1922. 1 ♀ juv. faldt Horns Rev fyrskib 4.10.1937. 17.18.20 samt 23.6.1951 hørt 1 synge ganske kortvarigt i pilekrat ved klitterne ud for læge FERDINANDS sommerhus, Grærup strand N. f. Vejrs. Ejendommeligt ved den udtalt vestlige forekomst (IB WENG). Fra 26.5.1953 til medio juni ofte hørt i Kjærgård mose (AKSEL PEDERSEN). 1 syngende i Kjærgård mose 28.5. og 29.5.1954 (AKSEL PEDERSEN).
 29. (Odense-Bogense). 1, ant. enlig ♂, hørt og set i Vestermosen N. f. Otterup 25.6.1949 (BRANDT ANDERSEN). 1, ant. enlig ♂, sang i Hesbjærg Storskov 11.6. og 25.6.1950 (BRANDT ANDERSEN).
 32. (Fåborg-Svendborg). Stenoddeskoven, Tåsinge: Hørt kort 24. 5.1948 (HEMMINGSSEN D.O.F.T. 43), Hørt af CHRISTIANSEN og frue, BERG, DALBORG JENSEN og frue, HANS KROG og frue d. 16.6. Hørt af H. CHRISTIANSEN og KROG d. 4.7. (D.O.F.T. 43). Hørt flere gange i løbet af sommeren 1955 i Holmdrup mose v. Skaarup (HARALD THOMSEN).
 34. (Langeland). 1 ♀ faldt Kjelds Nør 7.9.1907.
 35. (Vestlige Lolland). 1 hørt synge SV for dæmningen, der begrænser det fordums Nakskov Indrefjord 14. og 15.6.1947 (Sv. WILLADSEN NIELSEN).
 36. (Østlige Lolland Holmeskoven v. Engelstofte, Maribo: 1 syngende ♂ 18.5.1951. 1 syngende 20.5.1951 (H. A. PETERSEN D.O. F.T. 45). Denne fugl besøgte jeg et par gange og andre ornithologer flere gange (LINDHARD HANSEN). Ved Aalholm: 4.6.1952. 1 syngende. Hørtes synge på samme sted

- i nogen tid. (LEIF HANSEN v. LINDHARD HANSEN). Hørt 12.6. 1952 (LINDHARD HANSEN), 17.5.1954 og gentagne gange i den følgende tid hørtes 1 ved Fuglsang (LINDHARD HANSEN). 1 hørt 27.5.1956 og jævnlgt, i hvert fald til 8.6. i Kettinge sø. (K. H. ERIKSEN).
- 37.** (Falster). 1 iagttaget af skovrider BANG 20.6.1944 i Orupgård park, 23.6.1944 iagttaget af MOGENS HØJGAARD. Hørt gentagne gange. Sidste gang 13.7. (MOGENS HØJGAARD D.O.F.T. **38**). 1 ♂ hørt eller set gentagne gange i juli i Corselitze Østerskov. Således: 2.7., 5.7., 7.7. og 10.7.1956. (Flere data opgivet in litt. end i D.O.F.T.) (H. A. NIELSEN D.O.F.T. **51**).
- 39a.** (Vordingborg-Næstved). Hørt i Hammer enghave juni 1896. (A. PEDERSEN D.O.F.T. **11**). 1 ♂ der i 8 nætter havde ladet sig høre sk. af F. LARSEN, Hammer 27.6.1907 på en mark i nærheden af ovenstående sted (A. PEDERSEN D.O.F.T. **11**). 1 sk. Hammer 27.6.1909 (A. PEDERSENS dagbog og D.O.F.T. **11**). Hørt synge i Køng Mose v. Lou af A. PEDERSEN (MANNICHE 1930). 1 hørt i Barmosen 25.5.1941 (HARBOE D.O.F.T. **51**). 1 syngende Knudshoved 10.5.1953. Ved en trykfejl er angivet 2 syngende ♂♂ (P. E. JENSEN D.O.F.T. **47**). Fra Evensøens afløb ved Broskov foreligger følgende: 1 ♂ sang 25.5.1953; 26.5. om morgenen observeredes fuglen atter, og PALM antog, at der også var en ♀. (D.O.F.T. **48**). 1 ♀ sås (PALM i samtale 26.3.1955). 30.5. og 31.5. stadigt syngende ♂ (MAGNUS B. HANSEN). Ca. 7.6. atter hørt (MAGNUS B. HANSEN). Hørt til lidt ind i juli af JOHS. FERDINAND, (D.O.F.T. **48**). Har sandsynligvis ynglet her (MAGNUS B. HANSEN).
- 39b.** (Stevns). Hørt og set ved Lystrup 25.5., 13.6. og 24.6.1933. Årstal meddelt af VILLY NIELSEN i brev til LØPPENTHIN. I D.O.F.T. står 1930-34 (HORNEMAN D.O.F.T. **28**). 2 i en granplantage i Vester Indelukke v. Karise. Den ene sang 25.5.1940 (CHRISTENSEN D.O.F.T. **36**). Strandskoven ved Vemmetofte: 1 ♂ sang 2.7.1941. 1 ♂ sang 3.7. Kontrolleret nogle aftener og nætter. Hørt sidste gang 9.7 (CHRISTENSEN D.O.F.T. **36**).
- 41.** (Skelskør-Sorø). Hørt og set Aasø juni 1894 (A. PEDERSEN D.O.F.T. **11**). 1 faldt Omø fyr 18.9.1906.
- 45a** (Roskilde-Holte). 1 hørt og set imellem Dybendal og Stampe-mølleedammen fra 22.5.1948 (E. ADELHOLT). Iøvrigt foreligger der iagttagelser af denne fugl fra: 23.5., 24.5. og 5.6 (WEISMANN D.O.F.T. **44**). 8.6. (D.O.F.T. **43**). 10.6. (D.O.F.T. **44**). 11.6. (D.O.F.T. **43**). 19.6 (AXEL LARSEN). 1 syngende ved Klopstockegen, Lyngby Aamose 26.5.1949 (D.O.F.T. **44**), og 29.5.1949 (D.O.F.T. **43**). 1 syngende Vaserne ved Furesøen 17.5. og 28.5.1950 (LIENGAARD D.O.F.T. **45**). 1 sang nær Mølleåen ved Farum 15.6.1957. Hørt af AXEL LARSEN og O. HANSEN. 18.6. hørt af FINN LARSEN, C. A. BLUME m. fl. 21.6. hørt af 35 ekskursionsdeltagere. 23.6. hørt sidste gang af AXEL LARSEN. Enlig ♂ (BLUME D.O.F.T. **53**).

- 45b. (Nordsjælland). 1 syngende Tisvilde Hegn ved Melby 4.6.1950 (AXEL LARSEN).
46. (København-Amager-Saltholm). 1 faldt Drogden fyrskib 22.9.1909. 1 hørt og set 9.7.1955 på Amager Fælled nær spærredæmningen (ERIK HANSEN).
47. (Bornholm). 1 ♀ ad. faldt Dueodde fyr 23.5.1936. På Zool. Mus. findes et skind dateret: Christiansø 7.5.1940.
48. (Haderslev). Ved Haderslev er denne art 1885 hyppig ynglefugl. (H. KROHN sen., Journ. f. Orn. X. Bericht. Bd. 35, 1887). Iagttaget Haderslev 1926 (SALOMONSEN D.O.F.T. 24). 1 hørt i Pamhule skov ved Haderslev 2.6.1955 (IB WENG). 1 hørt i Hindemaj vest for Haderslev Dam 2.6.1955 (IB WENG).
50. (Vestlige Sønderjylland). 1 hørt 15.4.1949 i Kogsbøl mose nord for Højer (TH. FR. NIELSEN).
51. (Tønder-Tinglev). Tinglev mose: Ekstraarbejder ALFRED JØRGENSEN, Tinglev), fortalte mig under en samtale d. 25.6.1950, at han, der færdedes meget i mosen, bl. a. som lystfisker, havde hørt Græshoppesangeren om aftenen i de sidste tyve år (altså fra ca. 1930), men han kunne spore, at den var tiltaget i de senere år. (BEHREND'S i brev af 22.4.1957). 1 hørt 15.6.1947 (BEHREND'S D.O.F.T. 42). 18.5.1948 2 syngende ♂♂ (BEHREND'S D.O.F.T. 44). 23.5.1948 samme 2 ♂♂ + 1 ny ♂, der viste sig sammen med antaget ♀ (BEHREND'S D.O.F.T. 44). 29.5.1949 4 måske 5. En af disse sammen med formodet ♀ (BEHREND'S D.O.F.T. 44. 6. og 7.6. 1949 anslog PALM antallet af syngende ♂♂ til ialt 5 (BEHREND'S D.O.F.T. 44). 6.5.1950 hørt 2, måske 3 syngende (BEHREND'S). 20.5.1950 hørt 2, måske 3. En af disse set sammen med en anden, vist ♀, der sås med et blad el. lign. i næbbet og een gang med udspilet hale (BEHREND'S). 21.5.1950 11 syngende ♂♂, hvoraf de 3 var sammen med ♀. Altså 14 ialt (ERIK HANSEN, O. SCHELDE). 1.6.1950 hørt mindst 7 om ikke flere, bl. a. den ugenerte ♂ fra 20.5., der også et par gange sås med magen (BEHREND'S). 9.6.1951 hørt 3-4 (BEHREND'S). 9.5.1952 8 syngende (BRANDT ANDERSEN). 1.6.1952 redefund, 7 æg. Konstaterede 4 syngende ♂♂ foruden 2 ynglepar (HARBOE D.O.F.T. 51). 8.6.1952 hørt 4, 15.6.1952 hørt 7, 21.6.1952 hørt 4-5 (BEHREND'S). 16.5.1953 ca. 10 syngende (BRANDT ANDERSEN). 25.5.1953 hørt 3 syngende (BEHREND'S). 28.5.1953 færdigbygget rede + fugl (HARBOE D.O.F.T. 51). 30.5.1953 redefund, 7 æg, 4 ♂♂ samt 3 ynglepar (HARBOE D.O.F.T. 51). 31.5.1953 redefund, 4 æg. Ikke udlagt (HARBOE D.O.F.T. 51). 27.5.1954 hørt 7 (BEHREND'S). 31.5.1954 redefund, 6 æg. I 1954 var der kun 2 eller 3 syngende ♂♂ og 1 eller 2 ynglepar (HARBOE D.O.F.T. 51). 18.6.1954 2 syngende (L. NOV-RUP). 23.6.1954 3 med sikkerhed hørt syngende, måske 4 (N. TORTZEN). 5.6.1955 fandt ØSTERGAARD CHRISTENSEN rede med 5 æg. 1955 fandt jeg kun 2 ♂♂ og 1 måske 2 ynglepar (HARBOE D.O.F.T. 51). 18.6.1955 hørt 4-5 (IB WENG). 3.6.1956 redefund

- 5 æg. Da jeg kom til mosen i 1956, fortalte en stedkendt mand mig, at der var ualmindeligt mange Græshoppesangere i mosen dette år. 7-8 syngende fugle, men der har næppe været mere end 1 eller måske 2 ynglende par. Resten har utvivlsomt været enlige ♂♂ (HARBOE D.O.F.T. 51). 3.6.1956 3-4 hørt (BEHREND). 11.5.1957 traf jeg 2 Græshoppesangere (LØPPENTHIN D.O.F.T. 52). 26.5.-30.5.1957: syngende ♂♂ forskellige steder, men fuglene sang ikke samme sted hver aften, så jeg regner med, at de fleste, eller måske alle har været uparrede. Jeg anslår deres antal til højst 10. Jeg iagttog ikke ♂ og ♀ i parringsflugt, og jeg fandt ingen reder (HARBOE D.O.F.T. 51). 25.7.1958 2, måske 3 syngende (BEHREND).
- Terkelsbøl mose: 4.6.1950 hørt mindst 4 om ikke flere (BEHREND). 19.5. hørt 2, og 9.6.1951 hørt 1 (BEHREND). 7.6.1952 hørt 5 (BEHREND). 3.6.1956 hørt 1 (BEHREND). 25.7.1958 2 syngende (BEHREND).
- 1 syngende Frøslev mose 17.5.1953 (BRANDT ANDERSEN).
52. (Sundeved). R. HAUGAARD hørt 1 synge om natten 13.6.1948 i Varnæs Vigsmose (BEHREND D.O.F.T. 44). 2 syngende ♂♂ i Varnæs Vigsmose 5.6.1949. Hørt af R. HAUGAARD (BEHREND D.O.F.T. 44). VAGN LIENGAARD hørte 1 synge i Kobbermøllesøen ved Flensborg fjord 11.5.1958 (BEHREND). Hørte og så den ved Kollund ned mod Flensborg fjord ved Egely 28.5.-5.6.1958 (POUL PEDERSEN). 1 syngende ved Gråsten Slot i juli 1958 (BEHREND in lit.).
53. (Als). 1 ♂ ad. sk. 20.6.1850. (KJÆRBØLLING 1875-77). 1 ♂ ad. sk. 24.6.1858 (KJÆRBØLLING 1875-77). 1 sk. 28.4.1872 (COLLIN: Orn. Bidrag til Danmarks Fauna 1877). Fisker KNUDSEN, Østerholm, har hørt arten synge ved en tørvegrav i Fjordmosen ved Nørreskoven i 1943 eller 44 (BEHREND). 1 konstant syngende, antagelig enlig ♂, hørt 6.7.-4.8.1944 i en mose i udkanten af Sønderskoven (H. CHRISTENSEN, BEHREND D.O.F.T. 39). 1, antagelig enlig ♂, konstant hørt 4.6.-4.7.1945 i en mose i udkanten af Sønderskoven (H. CHRISTENSEN, BEHREND D.O.F.T. 39). 1 hørt og set Miang sø 8.6.1947. 17.6. atter hørt. Hørtes ikke om morgenen 29.6.1947 (BEHREND D.O.F.T. 42). 2.6. og 4.7.1951 hørt 1 i Gammeldam, en lille mose ved Nordborg (R. HAUGAARD ifølge BEHREND). 1 hørt 5.6.1955 i den udtørrede del af Hopsø, den nordligste sø på Als (R. HAUGAARD ifølge BEHREND).

Som det fremgår af oversigten og kortet fig. 1, er Græshoppesangeren truffet i mange forskellige egne af landet, men langt de fleste iagttagelser stammer fra landets sydligste egne; specielt fra Sønderjylland, Lolland-Falster, samt Sydsjælland. En sammenligning mellem iagttagelser N. for 56° n. br. og iagttagelser gjort sønden herfor understreger ligeledes ar-

tens sydlige udbredelse i vort land; ja, man kan med en vis ret sige, at den pågældende breddegrad for øjeblikket danner skellet mellem de egne af Danmark, hvor Græshoppesangeren enten allerede er blevet sparsom ynglefugl (eller i det mindste en regelmæssigt optrædende sommergæst), og de egne, hvori den endnu kun har vist sig ganske tilfældigt.

Vedrørende Græshoppesangerens øjeblikkelige status som ynglefugl her i landet, fremgår det af den zootopografiske oversigt, at arten indtil 1958 ikke med sikkerhed er konstateret ynglende andre steder end i Tinglev Mose i Sønderjylland, hvor den nu yngler – eller i alle fald har ynglet – med ca. 6–8 par årligt. Dette udelukker imidlertid ikke den mulighed, at arten, blot uden at være blevet bemærket som ynglende, meget vel efter 1950 også kan have ruget andre steder rundt om i landet, hvilket f. eks. iagttagelserne fra Kærgård- og Tiufkærmose i Jylland, samt iagttagelsen ved Broskov på Sjælland, i høj grad bestyrker en i at tro. Især synes de jyske fund at være af interesse, idet de omtaler iagttagelser gennem flere år på et og samme sted. Det er derfor at vente, at arten inden længe vil blive rapporteret som ynglefugl på de nævnte lokaliteter, ligesom man heller ikke kan udelukke, at den i løbet af det næste årti giver sig til at yngle fast også i andre syddanske egne.

For at give læseren et begreb om det talmæssige forhold mellem iagttagelserne gjort i Jylland og Als på den ene side, og området øst for Lillebælt på den anden, har vi udarbejdet tabel 1, der illustrerer dette forhold lidt nøjere; dog har vi udeladt alle fyrfald, idet disse vil blive omtalt senere hen, ligesom vi har udeladt følgende iagttagelser: Haderslev 1885 (KROHN sen.), en fugl fra Køng Mose ved Lou (A. PEDERSEN), en iagttagelse fra Haderslev 1926 (SALOMONSEN, 1930), samt iagttagelsen fra Fjordmosen ved Nørreskoven i 1943 eller 1944 (BEHREND), fordi der i disse tilfælde enten ikke foreligger angivelse af det iagttagne antal fugle eller mangler dato eller årstal på iagttagelserne.

Af tabellen fremgår det med stor tydelighed, at op mod tre fjerdedele af alle iagttagelserne stammer fra Jylland og Als, hvorfor man for øjeblikket må være fuldt ud berettiget til at kalde disse landsdele for artens egentlige »hjem« her i

Fig. 1. Kort over samtlige forekomster af Græshoppesangeren i Danmark inden for perioden 1850-1958.

○ = Fyrfald. ● = Iagttagne eller skudte fugle.

Pilene yderst til venstre antyder retningen til Hornsrev (H) og Grådyb (G), da disse lokaliteter ligger uden for kortets rammer.

Map showing the total number of known records of the Grasshopper-Warbler in Denmark during the period 1850-1958.

○ = Birds killed at lights. ● = Birds shot or seen.

The arrows at the left indicate the direction to the two light-vessels Hornsrev (H) and Grådyb (G), since these localities actually are situated outside the area shown on the map.

TABEL 1.

Fordelingen af iagttagne og skudte Græshoppesangere
inden for perioden 1850–1958.

*Distribution of Grasshopper-Warblers observed or collected during
the period 1850–1958.*

År <i>Year</i>	Jylland med Als <i>Jutland and Als</i>	Øerne øst for Lillebælt <i>Islands east of Lillebælt</i>	Antal loka- liteter for hele landet <i>Number of localities</i>	Fugle i alt <i>Total number of individuals</i>
1850	1		1	1
1858	1		1	1
1872	1		1	1
1894		1	1	1
1896		1	1	1
1907		1	1	1
1909		1	1	1
1926	1		1	1
1933		1	1	1
1940		3	2	3
1941	1	2	3	3
1944	1	1	2	2
1945	1		1	1
1947	2	1	2	3
1948	6	2	5	8
1949	8–9	2	5	10–11
1950	19	3	6	22
1951	7–8	1	5	8–9
1952	15	1	5	16
1953	12	2–3	5	14–15
1954	12	1	6	13
1955	7–8	2	6	9–10
1956	10–11	2	6	12–13
1957	11	1	3	12
1958	7–8		5	7–8
Total	123–128	29–30		152–158

landet. Hvorvidt den jyske overvægt fortsat vil bestå også i den kommende tid, er det naturligvis umuligt at udtale sig om, men i betragtning af, at Græshoppesangeren gennem de sidste 20 år har vist sig med stedse stigende styrke i Sverige, hvortil den formentlig er kommen direkte over Østersøen, er der intet, der taler imod den antagelse, at fuglen inden længe vil begynde at kolonisere Østdanmark i endnu højere grad end den allerede har gjort.

Som afslutning på vor omtale af Græshoppesangerens forekomst i Danmark, har vi fundet det naturligt at bringe en

lille oversigt over, på hvilke tidspunkter af året arten overhovedet er truffet her i landet. En gennemgang af den zootopografiske oversigt har således vist, at det tidligste tidspunkt, på hvilket Græshoppesangeren er truffet i Danmark er 10. april, mens den seneste iagttagelse af arten daterer sig 19. oktober. Hvad angår det tidligste og seneste tidspunkt, på hvilket Græshoppesangeren er hørt synge her i landet, kan det oplyses, at disse tidspunkter er henholdsvis 15. april og 4. august, ligesom det bør bemærkes, at de først iagttagne hunner daterer sig fra ca. 20. maj. Af den zootopografiske oversigt fremgår det endvidere, at langt de fleste iagttagelser af Græshoppesanger er gjort i tidsrummet fra 15. maj til og med 10. juli, ligesom det er interessant at mærke sig, at samtlige fund af arten fra midten af august til og med oktober måned alle har været fyrfald, hvilket synes at antyde, at Græshoppesangerens efterårstræk så småt begynder at sætte ind allerede i midten af august.

Nogle bemærkninger om artens indvandring.

Af tabel 1 fremgår det klart, at antallet af iagttagne fugle er steget stærkt igennem de sidste 25 år. Selvom denne stigning nok i nogen grad kan skyldes den stærkt forøgede ornitologiske aktivitet, er vi dog af den mening, at der er sket en kraftig indvandring af arten inden for det nævnte tidsrum. Denne påstand mener vi at kunne sandsynliggøre ved at henvise til, at man i Sverige (og i andre lande langs artens nordgrænse) har iagttaget en ganske tilsvarende stigning indenfor det samme åremål, og endvidere ved at bringe en kommenteret oversigt over de danske fund ordnet efter tiårige perioder. Oversigten ser således ud:

TABEL 2.

Antallet af forekomster af Græshoppesangeren i Danmark i perioden 1850–1958 fordelt på 10-årsperioder.

Number of records of the Grasshopper-Warbler in Denmark during the period 1850–1958, in ten-year-periods.

–1850.....	1	1901–1910.....	2
1851–1860.....	1	1911–1920.....	–
1861–1870.....	–	1921–1930.....	1
1871–1880.....	1	1931–1940.....	4
1881–1890.....	–	1941–1950.....	49–50
1891–1900.....	2	1951–1958.....	91–96

Af tabellen fremgår det klart, at mens antallet af skudte eller sikkert iagttagne fugle i perioden fra 1850/1940 kun beløber sig til 12 fugle, så femdobles antallet af iagttagelser i løbet af det næste årti, for derpå igen at stige med næsten det dobbelte inden for de sidste 8 år. Selv hvis vi lægger de 18 fyrfald, der kendes i Danmark fra perioden 1850/1940, til de i forvejen kendte fund inden for denne periode, rækker det dog ikke ved den kendsgerning, at Græshoppesangeren først for alvor synes at have vist sig her i landet i større mængder fra og med 1940, idet man nemlig samtidig må tage det forhold i betragtning, at selv om antallet af ornitologer, der arbejdede ude i marken for 25–30 år siden, ikke var nær så stort som nu, så var deres antal og fordeling rundt om i Danmark dog af en sådan størrelsesorden og af en sådan regelmæssighed, at det forekommer os aldeles usandsynligt, at en fugl som Græshoppesangeren, med en så vidtlydende og let genkendelig sang, kun skulle være blevet bemærket så få gange, som tabellen viser det, dersom arten i tiden før 1940 virkelig havde været mere almindeligt forekommende her i landet. Paa basis af ovenstående betragtninger er det rimeligt at antage, at artens egentlige indvandring til Danmark først er sket omkring 1940 (og endnu er i fuld gang) efter at forberedelserne til indvandringen har stået pa igennem en lang periode forud for dette årstal; antagelig fra omkring århundredskiftet.

Som årsager til indvandringen mener vi at såvel den igangværende klimaforbedring som begrebet »forlænget træk«, (især hos yngre uparrede hanner), i første række har spillet en rolle. I forbindelse hermed bør det nævnes, at NØRREVANG (1959), uafhængigt af os, er kommet til samme resultat som vi med hensyn til det »forlængede« træks betydning som invandringsfaktor, og i sin artikel giver en særdeles læseværdig forklaring på hele dette forhold, som enhver interesseret absolut bør læse.

De danske fyrfald af Græshoppesangere.

Som det ses af den zootopografiske oversigt, samt af kortet fig. 1, er der i tidens løb faldet en del Græshoppesangere ved de danske fyr. Det drejer sig i alt om 2 forårsfald og 16 efterårsfald; de nærmere omstændigheder ved disse fald er vist i nedenstående tabel.

TABEL 3.

Oversigt over Græshoppesangere faldne ved danske fyr (1850–1958)¹⁾.
Grasshopper-Warblers killed by Danish Lights (1850–1958).

Lokalitet <i>Locality</i>	Antal og køn <i>Number and sex</i>	Årgang og dato <i>Year and date</i>	Vind- og vejrforhold <i>Weather conditions</i>
Lodbjerg	1	1893 10/10	Ø.4. Tykning m. regn (<i>E.4., Overcast weather with rain</i>)
Kobbergrund	1	1896 11/10	S.3. Tåge og regn (<i>S.3., Fog and rain</i>)
Anholt	1	1903 18/9	Ø.3. Overskyet (<i>E.3., Clouded</i>)
Omø	1	1906 18/9	Østlig vind. 4. regndis (<i>E.4., Haze</i>)
Kjels Nor	1 f.	1907 7/9	S.2. Diset (<i>S.2., Misty</i>)
Drogden	1	1909 22/9	N.Ø.3. Tåge (<i>N.E.3., Fog</i>)
Grådyb	1 juv.	1914 10/4	Svage vinde fra S.V. regn (<i>Light breezes from S.W., rain</i>)
Blåvandshuk	1 m.	1915 9/10	Ø.3. Tåge og regn (<i>E.3., Fog and rain</i>)
Blåvandshuk	1 f. juv.	1915 11/10	Ø.S.Ø.3. Gråvejre (<i>E.S.E.3., Cloudy weather</i>)
Hornsrev	1 f. juv.	1915 15/10	S.1. Gråvejre (<i>S.1., Cloudy weather</i>)
Lyngvig	1 m.	1915 19/10	Ø.3. Overtrukket m. klart (<i>E.3., Overcast, visibility good</i>)
Skagen	1	1918 14/10	Vindstille, tåget m. klart nu og da (<i>Calm. Fog; but bright now and then</i>)
Blåvandshuk	1	1922 31/8	Vindstille, tåge og regn (<i>Calm. Fog and rain</i>)
Lyngvig	1	1923 15/9	Ø.S.Ø.2. Tåge (<i>E.S.E.2., Fog</i>)
Vestborg	1 m.	1924 26/9	S.S.V.1. Overskyet (<i>S.S.W.1., Cloud-ed</i>)
Anholt	1 m.	1929 8/10	S.S.Ø.4. Regndis (<i>S.S.E.4., Light rain</i>)
Dueodde	1 f. ad.	1936 23/5	Ø.N.Ø.1. Diset (<i>E.N.E.1., Hazy</i>)
Hornsrev	1 f. juv.	1937 4/10	S.Ø.2. Regn (<i>S.E.2., Rain</i>)

¹⁾ Oplysningerne er fra LINDHARD HANSEN (1954). (*Informations from LINDHARD HANSEN (1954)*).

Som det fremgår af tabellen, er så godt som samtlige efterårsfald sket på dage, hvor der har hersket østlige eller sydlige vinde over Danmark, og det spørgsmål melder sig da, om de danske efterårsfald af Græshoppesangere ikke bør betragtes som værende et resultat af finske, baltiske eller østpreussiske fugles afdriftstræk mod vest, snarere end at de skulle være udtryk for et gennemtræk af få og spredte sommergæster fra Skandinavien. Til afgørelse af dette spørgsmål mener vi, at de 4 fyrfald fra efteråret 1915 er særlig velegnede, hvorfor vi i det følgende skal komme lidt nærmere ind på disse fald. Ejendommeligt for faldene fra 1915 er, at samtlige fald er sket inden for en periode på 10 dage, endvidere at to af faldene

har fundet sted ved samme fyr (Blåvandshuk) med kun to dages mellemrum, og endelig, at samtlige fire fald stammer fra et meget begrænset område af landet, og at alle er sket med vinde fra mellem øst og syd. Et sådant sammentræf af omstændigheder tydede efter vor mening afgjort på, at der i 1915 har været tale om et regulært afdriftstræk fra øst-sydøst, og for at se om vi i så henseende havde ret eller ej, har vi foretaget en gennemgang af Meteorologisk Instituts vejrkort for perioden 8.-20. oktober nævnte år. Af denne gennemgang fremgår det klart, at østlige og sydøstlige vinde (styrke 3-7) har været så godt som enerådende over hele det sydlige Østersøområde, samt over Sydsverige, Danmark og Nordtyskland i hele nævnte periode, hvorfor der næppe hersker tvivl om, at de fire fugle fra midten af oktober 1915 har været finske, baltiske eller østpreussiske fugle, der under deres efterårstræk er blevet forslået til Danmark af østlige eller sydøstlige vinde. Det er derfor rimeligt at antage, at samtlige efterårsfald af Græshoppesanger fra Danmark (samt faldet 23. maj 1936), bør tydes som resultat af afdrift mod vest eller nordvest forårsaget af østlige eller sydøstlige vinde; ligesom også forårsfaldet 10. april 1914 meget vel kan opfattes som et afdriftstræk; denne gang dog forårsaget af vinde fra V-S.

Som afslutning på diskussionen vedrørende den rette tyding af de danske fyrfald af Græshoppesanger, skal vi blot henlede opmærksomheden på et arbejde af NISBET (1957), hvori han (netop gennem vejrkortanalyser), tydeligt har påvist, at en række iagttagelser fra Blåvandshukområdet, af østeuropæiske, ja endog i visse tilfælde sibiriske fugle, alle uden vanskelighed lader sig forklare alene ud fra afdriftshypotesen.

SUMMARY IN ENGLISH

Studies on the Grasshopper-Warbler (*Locustella naevia* (Bodd.)) [in Denmark.

The present paper is to be considered not only a report of what is known about the occurrence of the Grasshopper-Warbler in Denmark, but it should also be considered an attempt to explain, how the invasion of this bird into Denmark has taken place, as well as how the existence of specimens killed by flying against Danish lights really should be interpreted.

In order to get a clear picture of the occurrence of this bird in

Denmark, all known localities from where the Grasshopper-Warbler has been met with, have been plotted on a map (fig. 1). A closer study of this map clearly shows, that the bird has mostly been observed in the southern parts of Jutland and Zealand, as well as on the islands Als, Lolland and Falster. Roughly speaking the limit of occurrence seems to follow the latitude of 56° N., but in this connection it should be remembered that the bird is still in progress of invading this country in increasing number, and the present limit, therefore, must not be considered a stable one. Concerning the present breeding-status of the bird in Denmark, the only certain breeding place is Tinglev Moor in the southern part of Jutland. It is, however, highly probable that breeding also takes place in other parts of Denmark, and at present it merely seems a matter of time, when the first reports of breeding outside Tinglev Moor begin to turn up. As regards the presence of the bird during the breeding period, as well as in spring and autumn, it should be mentioned that the earliest observation dates from April 10th, while the latest one dates from October 19th; in both cases the birds have been collected by lighthouse keepers and sent to the Zoological Museum of Copenhagen. The earliest date from which a singing male has been observed is April 15th, and the earliest observation of a female dates from about May 20th.

In order to get an idea of when the invasion of the Grasshopper-Warbler into Denmark has taken place table 2 has been prepared. From this table it appears that the invasion seems to be a very recent one, which has begun about 1940, after having been prepared beforehand during a very long period.

As regards the factors which might have played a role during the invasion of the bird into new breeding areas, we are of the opinion that an overpopulation of unpaired (and most likely young) males in the more central parts of the breeding range in Europe, in combination with the still working drift of migration in spring, gradually has brought some of these males to enter into areas lying next to the borders of the breeding range (i.e. Denmark and Sweden) in the hope of finding a female in these areas, which again means that the initial stage has been established, provided, of course, that the proper biotopes and the natural climatic conditions really are at hand.

As regards the specimens killed by flying against Danish lights we have finally carried out investigations of the meteorological conditions in connection with the occurrence of these birds in order to see if they could be considered examples of "drift-migration" from Finland, the Baltic States or East Prussia rather than the result of a more or less regular migration of some few summer-visitors from somewhere in Sweden or Norway. It appears from table 3, which shows all informations available concerning the birds in question, that the first alternative is the most probable, at least as regards the four birds from the year 1915, and probably all the other cases as well.

Litteratur.

- COLLETT, R., 1894: Nyt Magazin for Naturvidenskaberne, **35**, p. 16.
- HANSEN, LINDHARD, 1954: Birds killed at Lights in Denmark, 1886–1939. – Vidensk. Medd. fra Dansk naturhist. Forening. **116**.
- HARBOE, J. CHR., 1957: Græshoppesangeren (*Locustella naevia* (BODD.)) som dansk ynglefugl. (With a Summary in English: The Grasshopper Warbler (*Locustella naevia* (BODD.)) Danish Breeding-Bird.) – Dansk Ornith. Foren. Tidsskr. **51**, p. 197.
- HØRRING, R., 1917: Fuglene ved de danske Fyr i 1915. – Vidensk. Medd. fra Dansk naturhist. Forening. **68**, p. 296.
- KJÆRBØLLING, N., 1852: Danmarks Fugle. – København.
- LØPPENTHIN, B., 1946: Fortegnelse over Danmarks Fugle, p. 56. – København. 1956: Rettelser og Tilføjelser til Fortegnelsen over Danmarks Fugle. – Dansk Ornith. Foren. Tidsskr. **50**, p. 240.
- NISBET, I. C. T., 1950: Migration of Land-Birds at Blåvandshuk in September and October 1955. (Med et dansk Resumé: Træk af landfugle ved Blåvandshuk i september og oktober 1955). – Dansk Ornith. Foren. Tidsskr. **51**, p. 49
- NØRREVANG, A., (red.) 1959: Jeg ser paa Fugle, p. 49. – København.
- SALOMONSEN, F., 1930: Bidrag til Kundskaben om Sønderjyllands Fugle. – Dansk Ornith. Foren. Tidsskr. **24**, p. 38.
- SCHIØLER, E. LEHN, 1925: Danmarks Fugle. Bd. 1, p. 235. – København.
- WINGE, H., 1906: Fortegnelse over Danmarks Fugle. – Dansk Ornith. Foren. Tidsskr. **1**, p. 21.
- 1894: Fuglene ved de danske Fyr i 1893. – Vidensk. Medd. fra den naturhistoriske Forening i Kjøbenhavn, p. 26.